

Tartu Ülikool

Sotsiaalteaduste valdkond

Psühholoogia instituut

Linda Janter

Seksuaalse väärkohtlemise hindamine Eesti LGBT+ kogukonnas

Uurimistöo

Juhendajad: Toivo Aavik ja Annegrete Palu

Tartu 2023

Kokkuvõte

Antud uurimistöö eesmärgiks oli uurida, kas LGBT+ inimesed hindavad egalitaarsema soorollide vaate tõttu seksuaalse väärkohtlemise olukordi, kus toimepanija oli kas mees või naine, sama vääralt, võrreldes heteroseksuaalsete inimestega, kes tajuvad mehi suuremate süüdlastena. Uurimistöö viidi läbi 396 inimese põhjal, kellest 193 olid LGBT+ inimesed ja 203 olid heteroseksuaalsed inimesed. Andmed saadi küsimustiku kaudu, milles oli 8 väärkohtlemise olukorda, mida hinnata. Selgus, et LGBT+ inimesed tajuvad seksuaalse väärkohtlemise olukordades toimepanijaid sama vääralt, ning et LGBT+ inimesed tajuvad seksuaalset väärkohtlemist vääramana kui heteroseksuaalsed inimesed. Lisaks leidsin, et LGBT+ inimesed hindavaid homoseksuaalseid olukordi tõsisemateks kui heteroseksuaalseid ning et see, kas tegu on naine-naine või mees-mees paaridega, pole hindamisel oluline. Antud uuring aitab mõista, kuidas tajuvad LGBT+ inimesed seksuaalset väärkohtlemist oma kogukonna siseselt ning täiendab LGBT+ inimestega seotud kirjandust.

Märksõnad: *LGBT+, seksuaalne väärtegu, olukordade hindamine*

Abstract

The goal of this paper was to confirm or disprove whether LGBT+ people appraise situations of sexual misconduct, due to a more egalitarian view, where the perpetrator was either male or female, as severely by both genders, compared to heterosexual people who appraise men as more guilty. The research was performed on 396 people, of whom 193 were LGBT+ people and 203 were heterosexual people. Data was gathered via a questionnaire, in which there were 8 scenarios of misconduct to appraise. The results showed that LGBT+ people indeed appraise perpetrators sexual misconduct just as severely by both genders, and that LGBT+ people appraise sexual misconduct as more severe than heterosexual people. I also found that LGBT+ people appraise homosexual scenarios as more severe than heterosexual ones and whether the case was a woman-on-woman or man-on-man couple was not significant when appraising situations. This paper contributes to the understanding of how LGBT+ people appraise sexual misconduct within their community and helps complete literature on LGBT+ people.

Keywords: *LGBT+, sexual misconduct, appraisal of situations*

Shtarkshalli ja kolleegide (2015) uurimistöös oli leitud, et üldiselt hinnatakse meeste poolt toime pandud seksuaalset väärkohtlemist vääraks kui naiste poolt toime pandud seksuaalset väärkohtlemist. Autorid lisasid, et seetõttu on meestel raskem abi ja toetust leida, kui väärkohtlejaks on naine, vastupidiselt olukorrale, kui naise väärkohtlejaks on mees. Studzińska (2015) vaatles oma doktoridissertatsioonis seksuaalse väärkohtlemise kaht dimensiooni – toimepanija sugu ning ohvri sugu. Naissoost ohvrit tajutakse haavatavamana kui meessoost ohvrit ning meessoost toimepanijat tajutakse vähem austusväärseks kui naissoost toimepanijat. Ühtlasi arvatakse, et kui väärkohtlemist paneb toime mees, siis väärkohtleja suuremat karistust ning tavaliselt ka saab selle. Kõrvalseisjatel oli tajutud viha ja depressiooni naissoost ohvrite suhtes rohkem kui meessoost ohvrite puhul, mille tõttu naissoost ohvri väärkohtlejat tajuti suurema süüdlasena kui meessoost ohvri väärkohtlejat. Waldo jt (1998) uuringus vaadeldi meessoost ohvrite taju nende suhtes toime pandud väärkohtlemise osas ning selgus, et mehed kogevad sama palju seksuaalset väärkohtlemist kui naised, ning vahel enamgi, kuid nad ei raporteeri enda suhtes toime pandud väärkohtlemist sama palju kui naised. Lisaks leiti, et toimepanija oli tõenäolisemalt mees kui naine, mida omistati meeste keskmiselt suurematele ressurssidele (organisatoorne, sotsiaalne ja füüsiline võim). Ühtlasi tajusid mehed nende suhtes toime pandud väärkohtlemist vähem häirivana kui naised, välja arvatud ühes spetsiifiliselt meeste jaoks tehtud alaskaalas, mida defineeriti kui „heteroseksuaalse meessoorolli pealesurumine“. Järelikult seisneb meeste vähene seksuaalse väärkohtlemise juhtumite raporteerimine uskumuses, et mehed ei saa olla ohvrid, vaid on pigem väärkohtlejad, ning see võib tuleneda heteronormatiivsest ühiskonnast, kus usutakse, et mees peab olema mehelik ega või üles näidata nõrkust. Shtarkshalli ja kolleegide (2015) uurimistöö uuris täpsemalt seksuaalse väärkohtlemise tajumist kolmandate isikute poolt, kes ei ole ohvrid ega toimepanijad. Seksuaalse väärkohtlemise tajumist uuriti heteroseksuaalse valimi peal (3416 inimest). Vaadeldes vastuseid 8 võimalikule seksuaalse väärkohtlemise olukorrale selgus, et naistest toimepanijaid mõisteti vähem süüdi kui meestest toimepanijaid. Kuid pole teada, kuidas seksuaalvähemused tajuvad samu olukordi. Leian, et kuna seksuaalset väärkohtlemist esineb ka seksuaalvähemuste seas, ning kuna selle kohta on vähe andmeid, siis on oluline uurida ka seda.

LGBT+ inimeste vaated soorollidele

LGBT+ (lesbid, geid, biseksuaalid, transsoolised ja muud seksuaalvähemused, sealhulgas aoseksuaalid) kogukonnas pole soorollid niivõrd rigiidsed, kuna näiteks mittebinaarsete isikute seas saab tuvastada oma identiteedi defineerimist kui „kõikide sugude eitamist“, mis

tähendab, et mittebinaarne isik ei soovi end defineerida ei mehelikult ega naiselikult. Spetsiifiliselt mittebinaarse soo kohta on vähe andmeid, kuid on täheldatud, et LGBT+ kogukonnas üldiselt ei olda niivõrd konservatiivsed oma soorollide suhtes kui heteroseksuaalsete seas. Seda väidet toetab esiteks Shechory & Zivi (2007) uurimistöö, kus leiti, et homoseksuaalsete paaride hoiakud soorollide suhtes (seoses majapidamistöödega, mida teatud soolt oodatakse) on liberaalsemad ja egalitaarsemad kui heteroseksuaalsetel paaridel. Ühtlasi leiti, et naistel üldiselt on egalitaarsemad hoiakud soorollide suhtes kui meestel, kuid see üksi ei too võrdsuslikkust paarisuhtes, vaid pigem mõjutab seda mehe hoiak soorollide suhtes. Leiti ka, et lesbipaarid tajusid oma suhet ja rollide jaotuvust võrdsuslikumana kui geipaarid, mis võib taas tuleneda soorollide omistamisest – kaks naist saavad mõlemad võtta nii hooliva kui ka töötava rolli, kuid kahe mehe puhul on tihti täheldada võimu jaotumist kui „dominantne mees“ ja „allaheitlik mees“, kusjuures „allaheitlik“ osapool peaks võtma „naiselikuma“ rolli ning see võib viia vähema võrdsuslikkuse tajuni paarisuhtes. Teiseks kinnitas Kulik (2018), et naiste hoiakud soorollide suhtes on üldiselt egalitaarsemad kui meeste omad, kuid lisaks leidis ta, et homoseksuaalsete hoiakud soorollide suhtes on egalitaarsemad kui heteroseksuaalsete omad. Viimaks ta leidis, et erinevused meeste ja naiste vahel töökohas olid väiksemad homoseksuaalsete seas kui heteroseksuaalsete seas. Kolmandaks, Falomir-Pichastor jt (2010) leidsid, et heteroseksuaalsete hindajate seas on meestel rohkem eelarvamusi geide meeste seksuaalsuse kohta kui naistel (naised enamasti ei hinnanud geisid negatiivselt), mida sageli põhjendati sellega, et homoseksuaalsus on justkui oht maskuliinsusele. Nende uurimuste põhjal saab järeldada, et soolist diskrimineerimist leidub LGBT+ kogukonnas vähem kui heteroseksuaalsete (meeste) seas.

Seksuaalse väärkohtlemise tajumine LGBT+ inimeste seas

Kuigi soolist diskrimineerimist leidub LGBT+ inimeste seas vähem, ei saa eeldada, et see hoiak laieneb tundlikele teemadele nagu seksuaalne väärkohtlemine. Blondeel jt (2018) on täheldanud, et ka LGBT+ kogukonnas on (üldise) väärkohtlemise toimepanijaks enamasti meessoost isik, ning väärkohtlemise motivaatoriks on soonormide eitamine. Hegemoonilise maskuliinsuse hoiak näeb ette ohtu naiselikkuses ja homoseksuaalsuses, mida tihti tõlgendatakse kui mehe eemaldumist mehelikkusest, eriti kuna hegemooniline maskuliinsus on valdav enamuses ühiskondadest (Stoll jt, 2016). Stoll jt (2016) toovad veel välja, et selline hoiak võib tuleneda niinimetatud „soopimedast seksismist“, mille kohaselt ühiskond justkui ei tolereeri seksismi, kuid seksistlikud tavad jätkuvad (ehk ametlikult kõik on võrdsed, kuid

mitte praktikas). Brassel jt (2018) täheldasid, et üle 50% LGBT+ inimestest kogevad oma töökohas seksuaalset väärkohtlemist ning leidsid, et naisohvrite väärkohtlemist tajuti vääramana kui meesohvrite väärkohtlemist (kui motivaatoriks oli eelarvamus). Leiti ka, et transsooliste puhul tajuti väärkohtlemist teisiti kui oma soole konformeervate inimeste (nii homo- kui heteroseksuaalsete) seas – kui väärkohtlemise motivaatoriks oli võim ja eelarvamus, siis väärkohtleja toimepanijat tajuti suurema süüdlasena kui siis, kus motivaatoriks oli atraktsioon. Rothmani jt (2011) allikate kokkuvõttest selgus, et ka LGBT+ inimeste seas raporteeritakse rohkem seksuaalset väärkohtlemist naiste kui meeste seas – meeste protsentuaalsed rapordid jäävad alati naiste omadele alla. Samas täheldati, et biseksuaalsed kogesid kokku vähem seksuaalset väärkohtlemist kui lesbid või geid. Bakeri jt (2012) kokkuvõttes keskenduti sugude rollile seksuaalse väärkohtlemise toimepanekus. Sealts tõi argument, et hegemoonilise maskuliinsuse tõttu on naistevastane füüsiline väärkohtlemine normeeritum kui meestevastane väärkohtlemine, eriti kui tegu on intiimpartnerite vahel toimuva väärkohtlemisega. Kuna homoseksuaalsed paarid ei vasta normile, kus ohvriks on naine ja väärkohtlemise toimepanijaks mees, siis ei pöörata homoseksuaalsetes paarides toimuvale väärkohtlemisele tähelepanu. Ühtlasi leiti, et kui homoseksuaalsetes paarides kutsutakse väärkohtlemise tõttu politsei, siis politsei kipub areteerima osapoole, kes on „maskuliinsem“, sest järeldatakse, et toimepanijaks on siiski „mehine“ osapool. Gordoni & Meyeri (2007) uuringus leiti, et oma soole mittekonformeerumine võib olla väärkohtlemise motivaatoriks isegi siis, kui ohver ei identifitseeri end LGBT+ kogukonna liikmena. Toodud rohkete uurimuste põhjal võib järeldada, et ka LGBT+ kogukonnas kiputakse meessoost isikut tõenäolisemalt tajuma süüdlasena kui naissoost isikut, kusjuures peamiseks motivaatoriks on ohvri soorollidele mittekonformeerumine.

LGBT+ inimeste seas ilmneb ka veel spetsiifilisem soolise diskriminatsiooni vorm, ja selleks on sooline diskrimineerimine LGBT+ enesemääratluse alusel. Donovan jt (2006) tõid lisaks kontrollivajadusele välja aspekti, kus homoseksuaalsed partnerid võivad ähvardada oma partnereid sellega, et ta ei ole „tõeline gei/lesbi“ ja vaid võltsib oma identiteeti. Eriti suurel määral on seda täheldatud biseksuaalsete inimeste puhul, kus monoseksuaalsed (hetero- ja homoseksuaalsed inimesed) isikud ei tunnista biseksuaalsete inimeste identiteedi valiidsust ja väidavad, et biseksuaalne inimene peab valima kas ühe või teise soo, kust partnereid valida, arvestamata ka muude soomääratlustega (Flanders, 2014). Kirby jt (2020) on välja toonud ka niinimetatud biseksuaalse identiteedi „kustutamist“ monoseksuaalsete poolt, kus näiteks

väidetakse biseksuaalide kohta, et nad on omaks võtnud selle identiteedi vaid seepärast, et vältida stigmatiseerimist näiteks heteroseksuaalide poolt, kuigi ometigi on tõendeid, et biseksuaalsus on omane olnud nii inimestele kui muudele loomadele läbi ajaloo. Antud uurimistöö ei eelda, et vastajate raporteeritud enesemääratlused pole valiidsed, vaid teadvustab saadud vastuseid valiidsena ja siiski ajas muutuvana, kuna seksuaalne orientatsioon ja sooidentiteet muutuvad ka täiskasvanueas (Kaestle, 2019).

LGBT+ hoiakud ja varasemad andmed väärkohtlemise kohta

Antud uurimistöö taustaks saab veel vaadelda LGBT+ kogukonna kokkuhoidvat hoiakut (Rogers, 2021). Sellest lähtuvalt peaksid LGBT+ inimesed erilist tähelepanu pöörama väärtegadele, mida pannakse toime homoseksuaalsetes paarides, kuid on leitud, et LGBT+ kogukonnas kiputakse pigem kogukonnasiseseid väärteguseid alahindama (Reuter, 2017). See tähendab, et LGBT+ inimesed usuvad vähema tõenäosusega, et nende kogukonnas võiks olla rohkem seksuaalset vägivalda kui heteroseksuaalsete suhete puhul, mis on tõestatud tendents (Reuter, 2017). Seda väidet võiks toetada ajalugu läbiv hoiak normpopulatsiooni poolt, kus LGBT+ inimesi stigmatiseeritakse ja aegu, kus homoseksuaalsust peeti vaimseks häireks (Woods, 2018). On teada ka tõsiasi, et LGBT+ inimesed puutuvad kokku sarnaste asjaoludega, mis on seotud kuritegevusega: vaesus, noorte kodutute populatsioon ning sotsiaalses süsteemis osalus (Woods, 2018). Kuni 1970. aastateni peeti LGBT+ inimesi seksuaalseteks väärkohtlejateks ja ajalooa seotud stigma on olemas tänaseni, arvestades vihakuritegude suurt arvu LGBT+ inimeste vastu, mida on täheldatud ka APA konventsioonidel (Woods, 2018; Davidoff & Nadal, 2012). Lisaks on tarvilik diferentseerida LGBT+ väärkohtlejaid LGBT+ ohvritest (Woods, 2018).

Lesbidest ja geidest eraldi saab vaadelda ka muid soo- või identiteedimääratlusi, sest on täheldatud varieeruvust iga eraldi identiteedi tulemustes (Walters & Lippy, 2016). Waltersi & Lippy (2016) töö käsitleb ka biseksuaalseid naisi ja mehi eraldi. Biseksuaalsed naised kogevad kolm korda rohkem vägivalda kui heteroseksuaalsed naised. 49% biseksuaalsetest naistest on elu jooksul kogenud füüsilist lähisuhtevägivalda ning 40% on seksuaalselt väärkoheldud. 76% biseksuaalsetest naistest olid sattunud psühholoogilise vägivalla ohvriks, ning 95% juhtudest oli väärteo toimepanijaks meessoost partner. Biseksuaalsete meeste puhul ei olnud lähisuhtevägivalla kogemine statistiliselt oluline võrreldes heteroseksuaalsete paaridega. Biseksuaalsete meeste puhul esineb ka puuduvaid ning vastuolulisi andmeid: mõned uuringud väidavad, et ainult 3% meestest satuvad füüsilise vägivalla ohvriks, kuid

teised uuringud ütlevad 27% või kuni 47%. Seksuaalse väärkohtlemise puhul puuduvad statistilised andmed täielikult. Psühholoogilise väärkohtlemise puhul võis sagedus ulatuda 53%-ni. Väärteo toimepanija sood jaotusid biseksuaalsete meeste puhul selle uurimistöö järgi üsna võrdselt. Viimaks käsitleti transsoolisi, kelle puhul selgus, et transsoolised kohtasid rohkem füüsilist vägivalda kui cissooliste puhul, kuid protsentuaalsed andmed olid puuduvad. Andmed puudusid ka psühholoogilise vägivalda kohta, kuid seksuaalse väärkohtlemise ohvriks oli langenud kuni 35% transsoolistest (Walters & Lippy, 2016). Teada on, kui sage võib olla väärkohtlemine LGBT+ inimeste seas, aga pole teada, kuidas LGBT+ inimesed tajuvad väärkohtlemist oma kogukonnas. Heteroseksuaalsetes paarides võib juhtuda, et mehed alaraporteerivad väärkohtlemist, kuid naised üleraporteerivad (Waldo jt, 1998).

Walters & Lippy (2016) käsitlesid ka LGBT+ inimestele ainulaadseid vägivallajuhtumeid, mida antud töös ei käsitleta lähemalt, kuid mainin sellegipoolest, et oleks terviklikum pilt LGBT+ inimeste poolt kogetavatele vägivallavormidele. Lisaks seksuaalsele väärkohtlemisele kohtavad LGBT+ inimesed ka rohkem sotsiaalset isolatsiooni; ähvardusi, et nende identiteet paljastatakse nende lähedastele; ning probleeme esimeses LGBT+ suhtes, kus veel ei olda piisavalt kogenud, et teada, milline on tervislik mudel LGBT+ suhetes. Kogemusest rääkides on suurem võimalus seksuaalseks väärkohtlemiseks, kuna näiteks Schwartzi jt (2020) töös toodi välja nende kvalitatiivseid intervjuusid, kus homoseksuaalsed intervjuueeritavad olid mõlemad oma esimese korra ajaks purjus ning tundsid vajadust määratleda end kui „pealmine“ ja „alumine“ partner (levinud stereotüüpne hierarhia homoseksuaalsete meeste seas), kuigi hiljem selgus, et mõlemad eelistasid vahetada positsioone vahekorra ajal. Schwartzi jt (2020) töö toob välja ka näiteks transsooliste segadus saadavate operatsioonide suhtes, kuna ühes näites transsooline naine sai tehtud rinnavähendusoperatsiooni, kuid mitte vaginoplastiat, kuna talle oli meeldinud peenisega masturbeerida. Hiljem oli tal väljendunud probleemid erektsiooni hoidmisega, mida ta võttis märgiks, et on aeg saada vaginoplastia (Schwartz, 2020). Sellest võib järeldada, et ka LGBT+ inimeste määratlused on ajas muutuvad ja siiski valiidsed, mida peab arvestama antud uurimistöös saadud vastuste puhul.

Uurimistöö eesmärk ja hüpoteesid

Ülaltoodud uurimuste põhjal on täheldada teatud vastandumist. Ühelt poolt on LGBT+ kogukonna liikmete vaade soorollidele egalitaarsem kui heteroseksuaalsete seas, kuid teisalt nähakse ka LGBT+ kogukonnas pigem meessugu väärkohtleja rollis. Antud uuringu eesmärgiks on kas kinnitada või ümber lükata väide, et kui LGBT+ vaated soorollidele on

egalitaarsemad, siis erinevalt normvalimist peaksid LGBT+ inimesed tajuma seksuaalse väärkohtlemise toimepanijaid sama väärtalt, hoolimata soost.

Kuna kirjandus on vastandlik, siis püstitan järgmised hüpoteesid ja uurimisküsimused:

1. LGBT+ inimesed tajuvad olukordi, kus seksuaalse väärkohtlemise toimepanijate sugu erineb, sama väärtalt erinevalt heteroseksuaalsetest inimestest, kes mõistavad meestest toimepanijaid kui suuremate süüdlastena.
2. kas homoseksuaalseid väärkohtlemise olukordi (mees-mees, naine-naine) hinnatakse LGBT+ inimeste poolt vähem tõsisemaks kui heteroseksuaalseid väärkohtlemise olukordi (naine-mees, mees-naine)?
3. kas seksuaalse väärkohtlemise olukordi, kus on toimepanijaks mees ning ohvriks mees, hinnatakse LGBT+ inimeste poolt tõsisemaks kui seksuaalse väärkohtlemise olukordi, kus toimepanijaks on naine ning ohvriks samuti naine?

Meetod

Valim

Valimis oli 396 inimest, mis jagunes kahte gruppi: LGBT+ ja heteroseksuaalsed inimesed. LGBT+ grupis oli 193 inimest. Mehi oli 42, naisi 122 ja muu soomääratlusega inimesi 29. Noorim osaleja oli 16-aastane, vanim 65-aastane. Valimis oli 16 aaseksuaali, 91 biseksuaali, 59 homoseksuaali ja 27 muu orientatsioonilise määratlusega isikut (sh määratlusi nagu „panseksuaal“, „demiseksuaal“, „ei sildista“ jm). Heterogrupis oli 203 inimest. Mehi oli 43, naisi 159 ja muu soomääratlusega inimesi 1. Noorim osaleja oli 16-aastane, vanim 72-aastane.

Küsimustik

Andmed koguti küsimustikuga. Küsimustik on võetud Shtarkshalli jt (2015) küsimustiku eestikeelsest versioonist, mida tõlkis ja kasutas samas uurimistöös Toivo Aavik (seega antud uurimistöös ei vajanud küsimustik eesti keelde adapteerimist). Küsimustik oli kvantitatiivne (st vastused olid numbrilisel kujul), kuhu olid lisatud kvalitatiivsed kommentaarid (vastaja võis lisada subjektiivseid vastuseid küsimustele). Küsimustik jaotus 5 osaks: taustandmed (sugu, seksuaalne orientatsioon, suhtestaatus, kõrghariduse omandamine, õpitav põhialala, religioossus), isiklikud väärtused (antud uurimistöös ei käsitleta), sotsioseksuaalsus (antud uurimistöös ei käsitleta), enesehinnang (antud uurimistöös ei käsitleta) ja seksuaalsete

olukordade hindamine, kus vastaja pidi Likerti tüüpi skaalal (1-8) hindama, kui võrd vääraks ta hüpoteetilist olukorda peab. Skaala number 1 tähistas kõige vähemat sündsusetust/väärkäitumist ja skaala number 8 tähistas kõige suuremat sündsusetust/väärkäitumist. Olukordi, mida hindama pidi, oli 12 ning osaliste sood olid randomiseeritud: nii hetero- kui homoseksuaalsed olukorrad olid võimalikud). Antud uuringu jaoks viidi läbi üks muutus seoses suhtestaatusega – suhtestaatuse küsimuse puhul lisati „abielus“, „abielus, kuid ei ela koos“ ning „lahutatud“ muutujatele vastavalt „abielus/registreeritud kooselus“, „abielus/registreeritud vabaabielus, kuid ei ela koos“ ning „lahutatud/kooseluleping lõpetatud“, et olla vastavuses Eesti LGBT+ liikmete kogemusega. Seksuaalsete orientatsioonide variante oli 5: „heteroseksuaalne“, „homoseksuaalne“, „biseksuaalne“, „aseksuaalne“ ja „muu“. Sugude variantideks olid „mees“, „naine“ ja „muu“. Esimese hüpoteesi kontrolliks võrdlen seksuaalse väärkohtlemise olukordade hinnangut hetero- ja LGBT+ gruppide vahel. Ülejäänud on kontrollitav LGBT+ grupiga. 12 olukorrast oli 8 erinevat olukorda, milles olid küsimustikus olemas mõlemast soost toimepanijaga versioonid: 1) 4-aastase lapse vannitamine onu või tädi poolt, mis hõlmab suguelundite pesemist (ei pruugi olla väärkohtlemine); 2) majori kavatsetud kompliment lähenemiskatse eesmärgil alluvale sõdurile tema keha kohta (väärkohtlemine); 3) professori suhe tema mittejuhendatava tudengiga (ei pruugi olla väärkohtlemine); 4) abielus oleva isiku suhe vallalise isikuga (ei pruugi olla väärkohtlemine); 5) alkoholi manustamine isikule, eesmärgiga astuda seksuaalsesse vahekorda (väärkohtlemine); 6) 31-aastane isik on seksuaalses suhtes 15-aastase isikuga (ei pruugi olla väärkohtlemine); 7) isik helistab pidevalt oma partnerile eesmärgil temaga välja minna (väärkohtlemine); 8) ekspartneri alastifotode postitamine internetti ilma ekspartneri loata (väärkohtlemine). Oli veel 4 olukorda, kus sugudevahelist erinevust ei esinenud, mille puhul oli kindlalt tegu väärkohtlemisega ning mis esitati ühtmoodi kõigile 4-le grupile: 1) 15-aastane poiss veenab oma samavana tüdruksõpra astuma sugulisse vahekorda; 2) Mees sunnib teist meest temaga jõu ähvardusel seksima; 3) 15-aastane tütarlaps teatab temaga ühevanusele poiss-sõbrale, et kui too ei ole temaga sugulises vahekorras, siis ta lõpetab temaga suhtlemise; 4) Lapsehoidjana töötav noor naine, kes hoiab 5-aastast tüdrukut, mängib lapse genitaalidega (suguelunditega) seksuaalse erutamise eesmärgil, tüdruk itsitab ja ei protesti. Need 4 olukorda olid alati samamoodi esitatud, sugusid ei muudetud. 12-st olukorrast 8 olid seksuaalse väärkohtlemise olukorrad.

Protseduur

Küsimustikku täideti internetis, ning küsimustikku jagasin Facebooki kaudu eri Eesti LGBT+ gruppides ja lehtedel, milleks olid LGBT+ Eesti Virtuaalne Kogukond, Eesti LGBT Ühing, Vikervaade ning Jah Vabadusele, Ei Valedele. Heterovalim oli saadud kaastudeng Maiken Tiitsi poolt Facebooki gruppide nimedega Väenaised, OLEMINE..., Eesti 200 liikmed, Psühholoogia huvilised, Naised poliitikasse!, Eesti Analüütilise Psühholoogia Selts, Eestimaa Rohelised, Noored Rohelised ning Naisettevõtjad Eestis.

Analüüsimeetod

Kasutasin analüüsimiseks statistikaprogrammi JASP. Esimese hüpoteesi sõltumatuks muutujaks oli hindaja grupp (heteroseksuaalne/LGBT) ning sõltuvaks muutujaks väärkohtlemise olukorrale antav hinnang (Likerti skaalal 1-8). Analüüsisides kasutasin t-testi nii LGBT+ kui heteroseksuaalsete gruppidega, ning soost mitteolenevalt Mann-Whitney U-testi. Teise uurimisküsimuse sõltumatuks muutujaks oli olukorra tüüp (homoseksuaalne: mees-mees ja naine-naine või heteroseksuaalne: mees-naine ja naine-mees), sõltuvaks muutujaks oli LGBT+ inimeste poolt seksuaalse väärkohtlemise olukorrale antav hinnang (1-8), kusjuures iga vastaja hindas 6-7 homoseksuaalset olukorda ja 5-6 heteroseksuaalset olukorda. Kasutasin analüüsis Wilcoxon'i testi. Kolmanda uurimisküsimuse sõltuvaks muutujaks oli LGBT+ inimeste poolt seksuaalse väärkohtlemise olukorrale antav hinnang (1-8) ning sõltumatuks muutujaks olukorra tüüp (mees-mees vs naine-naine). Kasutasin analüüsis t-testi.

Eetilised probleemid

Antud uuring on saanud eetikakomitee loa läbiviimiseks. Võimalikeks eetilisteks probleemideks on potentsiaalselt šokeerivad olukordade kirjeldused, kuna tegemist on väärkohtlemise kirjeldustega, mis võib esile kutsuda isikliku traumaga seotud mälestusi. Küsimustikku võis igal hetkel lõpetada, ilma et neid tulemusi avalikustataks. Kaasatud olid vaid lõpetatud küsimustiku vastused ning küsimustiku täitmine oli anonüümne ja vabatahtlik. Lõpetamata andmed kustutati, ning uuringu lõppedes ka lõpetatud andmed. Küsimustiku andmetest pole võimalik tuvastada ühtegi isikut.

Tulemused

Esimesena uurisin, kas LGBT+ inimesed tajuvad seksuaalse väärkohtlemise olukordi, kus toimepanijad erinevad, sama väärtalt, erinevalt heteroseksuaalsetest inimestest, kes hindavad meestest toimepanijaid kui rohkem süüdi. Olenemata väärkohtlemise toimepanija soost, 193 LGBT+ inimest ($M=6,5$; $SD=1,1$) hindasid seksuaalset väärkohtlemist väärmaks kui 203 heteroseksuaalset inimest ($M=6,2$; $SD=1,03$), Mann-Whitney U-testi järgi $U=23278$, $p=0,001$. Soost olenevalt selgus, et 193 LGBT+ inimest hindasid olukordi, milles toimepanijad olid meessoost ($M=6,5$; $SD=1,3$), väärmaks kui olukordi, kus toimepanijad olid naissoost ($M=6,5$; $SD=1,2$), $t(192)=0,456$, $p=0,649$. 203 heteroseksuaalset inimest hindasid olukordi, milles toimepanijad olid naised ($M=6,3$, $SD=1,3$) ja mehed ($M=6,2$; $SD=1,2$), suhteliselt võrdselt, $t(202)=-1,113$, $p=0,267$.

Teisena uurisin, kas homoseksuaalseid väärkohtlemise olukordi (mees-mees, naine-naine) hinnatakse LGBT+ inimeste poolt vähem tõsisemaks kui heteroseksuaalseid väärkohtlemise olukordi (naine-mees, mees-naine)? Tulemustest selgus, et LGBT+ inimesed hindasid homoseksuaalseid väärkohtlemise olukordi ($M=7,1$; $Mdn=7,3$) tõsisemaks kui heteroseksuaalseid väärkohtlemise olukordi ($M=5,9$; $Mdn=6,0$), Wilcoxon testi järgi $Z=9,963$, $p=<0,001$.

Kolmandaks uurisin, kas seksuaalse väärkohtlemise olukordi, kus on toimepanijaks mees ning ohvriks mees, hinnatakse LGBT+ inimeste poolt tõsisemaks kui seksuaalse väärkohtlemise olukordi, kus toimepanijaks on naine ning ohvriks samuti naine? Tulemustest selgus, et erinevus on piiripealne, kuid pigem hinnatakse mees-mees ($M=7,3$; $Mdn=8,0$) ja naine-naine ($M=7,1$; $Mdn=7,5$) väärkohtlemise olukordi samamoodi, $t(192)=1,893$, $p=0,06$.

Arutelu

Esimestest tulemustest selgus, et LGBT+ inimesed hindavad seksuaalset väärkohtlemist väärmaks kui heteroseksuaalsed inimesed. See tulemus ei kattu varasemate uuringutega, kuna Reuteri jt (2017) põhjal kipuvad LGBT+ inimesed väärtegusid oma kogukonnas alahindama, kuid saab uurida võimalikke põhjusi, miks LGBT+ inimesed reageerivad tugevamalt seksuaalse väärkohtlemise olukordadele. Flores jt (2020) toovad välja aspekti, kus võrreldes heteroseksuaalsete ja cissooliste inimestega kogevad LGBT+ inimesed 2,7 korda rohkem vägivalda, sealhulgas seksuaalset vägivalda. Kuna LGBT+ inimesed kogevad

heteroseksuaalsetest rohkem vägivalda, võib järeldada, et LGBT+ inimesed reageerivad vastavalt vägivallale ka tugevamalt.

Lisaks leidsin, et LGBT+ inimesed hindavad seksuaalse väärkohtlemise olukordi, kus toimepanija on naine või mees, sama vääralt. Samas, sama tulemuse sain ka heteroseksuaalsete inimeste grupiga. Seega uuringu esimene hüpotees on saanud osalist kinnitust, kusjuures tulemused kattuvad varasemate analoogsete uuringutega, kuna Shechory & Ziv (2007) tõestasid, et homoseksuaalsed paarid tajuvad soorolle võrdsemalt. Järelikult, kuna LGBT+ inimesed tajuvad soorolle võrdsemalt, siis LGBT+ inimeste jaoks pole oluline, mis oli väärkohtlemise olukorras toimepanija sugu. Saab järeldada, et ka antud heteroseksuaalsete inimeste grupp hindas seksuaalset väärkohtlemist sama vääralt sugude lõikes, mis aga ei kattu üldse varasemate uuringutega. Antud juhul oleks kasulik uuringut korrata, kuid suurema valimiga.

Järgnevate uurimisküsimuste puhul oli kirjandus puudulik, mistõttu uurisin esmakordselt, kuidas spetsiifiliselt LGBT+ inimesed tajuvad seksuaalse väärkohtlemise olukordi. Järgnevalt püüan paralleele tuua siiski ka varasemate tulemustega. Esiteks selgus, et LGBT+ inimesed hindavad seksuaalset väärkohtlemist tõsisemaks homoseksuaalsetes paarides, võrreldes heteroseksuaalsete paaridega. Kuigi Reuter jt (2017) väidavad, et LGBT+ inimesed alahindavad homoseksuaalsetes paarides toimuvat, siis saadud tulemused nii hüpoteesis kui uurimisküsimuses osutavad pigem vastupidisele. Kuna LGBT+ inimeste jaoks on olulisem see, mis toimub homoseksuaalsetes paarides (võrreldes heteroseksuaalsetega), siis on antud tulemus ka mõistetav – LGBT+ inimeste jaoks pole soorollid niivõrd diferentseerunud kui heteroseksuaalsete paaride puhul. Järgnevalt saaks uurida, kas saadud tulemus peab ka korrates paika, eriti uuringus, kuhu on kaasatud suurem arv LGBT+ inimesi.

Teiseks selgus, et mees-mees ja naine-naine paarides toimunud väärkohtlemist hinnatakse pigem samamoodi. Kirjanduse põhjal leidsin, et mees-mees ja naine-naine olukordi käsitletakse enamasti eraldi, kuna vägivalla tüübid, mida lähisuhetes rakendatakse, erinevad olenevalt sellest, kas tegu on geide või lesbide paariga: mehed raporteerisid rohkem füüsilist ja seksuaalset vägivalda ning naised rohkem emotsionaalset vägivalda (Donovan jt, 2006). Mees-mehe paaride puhul selgus, et kolm viiest LGBT+ mehest on kogunud lähisuhtevägivalda ega pole saanud politseile või terviseametile raporteerida (Salter jt, 2020). Lisaks tõid homoseksuaalsed mehed välja aspekti, et lähisuhtevägivallas mängib suurimat rolli alkoholi või narkootikumide kasutus (Salter jt, 2020). Vaadeldes seevastu lesbipaare,

selgub, et seksuaalset väärkohtlemist esineb kuni 50% lesbidest, ning psühholoogilist vägivalda kuni 90% lesbidest (Rose, 2000). Peamiseks põhjuseks nimetatakse sama asjaolu nagu heteroseksuaalsetes paarides, milleks on kontrolli saavutamine oma partneri üle (Rose, 2000). Kuna saadud tulemused osutavad sellele, et nii naine kui mees võib olla sama süüdi väärkohtlemise toimepanemises, siis vastavalt sellele pole oluline, kas hindamise alla kuuluvad mees-mees või naine-naine olukorrad.

Viimaks soovin tuua põhjenduse, miks võrrelda LGBT+ inimesi heteroseksuaalsetega seksuaalsete väärtegade kontekstis. Reuteri jt (2017) järgi esineb LGBT+ inimestel lähisuhte vägivalda tihedamini kui heteroseksuaalsetes paarides, mistõttu tasub LGBT+ lähisuhteid mitte ainult eraldi uurida, vaid ka LGBT+ inimeste endi tajutava seksuaalse vägivalda kontekstis, kuna Reuteri jt (2017) järgi LGBT+ inimesed oluliselt alahindavad vägivalda sagedust oma kogukonnas. Samas selgus minu tulemusest, et LGBT+ inimesed alati ei alahinda oma kogukonnas toimuvat, mistõttu tasub uuringut korrata. Kuid kuna lähisuhte vägivalda esineb rohkem LGBT+ kogukonnas, siis on oluline ka see, et LGBT+ inimesed reageerivad enda kogukonnas toimuvale vägivallale tugevamalt. Eraldi tasub uurida meeste tajutava seksuaalse vägivalda juhtumitele, sest Donovanini jt (2006) uurimistööst selgus, et mehed kipuvad seksuaalset vägivalda kirjeldama mitte vägistamise, vaid „sunnitud seksuaalse tegevusena“, vältides vägistamise mõistega kaasas käivat konteksti, et näiteks ollakse nõrk ja mitte mehine. Kuigi antud uurimistöö ei uurinud, kuidas tajuvad väärkohtlemise olukordi eraldi naised ja mehed, on kasulik seda edaspidi uurida. Ka edasised uuringud, mis toetuksid varasematest uuringutest saadud teadmisele, et LGBT+ inimesed alahindavad endi seas lähisuhte vägivalda sagedust, saaksid aidata LGBT+ kogukonda edasi sellealase nõustamise suhtes, mida kõigil pole võimalik saada samal tasemel nagu heteroseksuaalsete inimeste puhul. Walters & Lippy (2016) on rõhutanud isikliku tugivõrgustiku, abiotsimise ning avalike ressursside kasutamist vägivalda kogemise järgselt.

Uuringu puudused ja tugevused

Antud uurimistöö oli piiratud analüüsivõimaluste poolest, kuna tehtud testid näitavad seost, aga mitte põhjust, seega on põhjuslikkus hinnangute taga ebaselge. Lisaks on analüüsis kaasatud 396 inimest väike valim võrreldes Shtarkshalli jt (2015) 3000+ inimesega. Tulemused ei pruugi ajas püsivad olla, kuna Schwartzi jt (2020) järgi on identiteetid ajas muutuvad, mistõttu LGBT+ inimene on kogukonna sees muutnud identiteeti, kusjuures võimalik on ka olukord, kus heteroseksuaalsed inimesed identifitseerivad end hiljem LGBT+

osana ja vastupidi. Kuid uuringul on ka tugevusi, millest üks on aluse panek edasistele uuringutele LGBT+ inimestega ning nende vaadetele empiirilises kontekstis. Antud töös rõhutan ka LGBT+ inimeste vajalikkust käsitleda igas identiteedis suure varieeruvuse pärast eraldi. Antud uurimistööd saan vajadusel korrata ning edasi arendada ka magistritöö tasemel, süvenedes põhjalikumalt eri olukordadele antud hinnangutele ning nende taga olevatele põhjustele.

Järeldused

Antud uurimistöö aitas täiendada puuduvat kirjandust LGBT+ inimeste tajuga seoses seksuaalse väärkohtlemisega. Esimesest uurimistöö tulemusest selgus, et kui LGBT+ inimeste vaated soorollidele on egalitaarsemad, siis vastavalt hindavad nad seksuaalse väärteo olukordades toimepanijaid sama väärtalt, hoolimata soost. Kuid selgus ka lisanüanss, kus LGBT+ inimesed tajuvad seksuaalset väärkohtlemist vääramana kui heteroseksuaalsed inimesed. Järgmised tulemused näitasid, kuidas LGBT+ inimesed tajuvad homoseksuaalsetes paarides toimepandud seksuaalset väärkohtlemist vääramana kui heteroseksuaalsetes paarides toimuvat. Viimaks selgus, et LGBT+ inimesed hindavad mees-mees ja naine-naine paarides toimunud väärkohtlemist pigem samamoodi. Antud uurimistöö aitab mõista, kuidas LGBT+ inimesed tajuvad seksuaalset väärkohtlemist oma kogukonnas. Järelikult tasub edaspidi uurida, miks LGBT+ inimesed tajuvad väärkohtlejaid vääramana (eriti oma kogukonnas) ning kuidas on see seotud asjaoluga, et LGBT+ inimeste vaated soorollidele on egalitaarsemad.

Kasutatud kirjandus

- Baker, N. L., Buick, J. D., Kim, S. R., Moniz, S., & Nava, K. L. (2012). Lessons from Examining Same-Sex Intimate Partner Violence. *Sex Roles, 69*(3-4), 182–192. doi:10.1007/s11199-012-0218-3
- Blondeel, K., de Vasconcelos, S., García-Moreno, C., Stephenson, R., Temmerman, M., & Toskin, I. (2018). Violence motivated by perception of sexual orientation and gender identity: a systematic review. *Bulletin of the World Health Organization, 96*(1), 29-41. doi: 10.2471/BLT.17.197251
- Brassel, S. T., Settles, I. H., & Buchanan, N. T. (2018). Lay (Mis)Perceptions of Sexual Harassment toward Transgender, Lesbian, and Gay Employees. *Sex Roles*. doi:10.1007/s11199-018-0914-8
- Davidoff, K. C., & Nadal, K. L. (2013). LGBT issues in the criminal justice system. *Division 44 Newsletter*. <https://www.apadivisions.org/division-44/publications/newsletters/division/2013/04/lgbt-issues>
- Donovan, V., Hester, M., Holmes, J., & McCarry, M. (2006). *Comparing Domestic Abuse in Same Sex and Heterosexual Relationships*. (Uurimistöo rahastatud UK Majanduslike ja Sotsiaalsete Uurimistööde Kantselei poolt). Sotsioloogia, University of Sunderland & University of Bristol.
- Falomir-Pichastor, J. M., Martinez, C., & Paterna, C. (2010). Gender-Role's Attitude, Perceived Similarity, and Sexual Prejudice against Gay Men. *The Spanish Journal of Psychology, 13*(2), 841-848. DOI:10.1017/S1138741600002493
- Flanders, C. E. (2014). *Experiencing Bisexual Identity: The Effect of Identity Threat and Identity Verification on Bisexual Individuals*. (Avaldamata doktoridissertatsioon). Psühholoogia, University of Hawai'i.
- Flores, A. R., Langton, L., Meyer, I. H., & Romero, A. P. (2020). Victimization rates and traits of sexual and gender minorities in the United States: Results from the National Crime Victimization Survey, 2017. *Science Advances, 6*(40). DOI: 10.1126/sciadv.aba6910

- Gordon, A. R., & Meyer, I. H. (2007). Gender Nonconformity as a Target of Prejudice, Discrimination, and Violence Against LGB Individuals. *Journal of LGBT Health Research*, 3(3), 55–71. doi:10.1080/15574090802093562
- Kaestle, C. E. (2019). Sexual Orientation Trajectories Based on Sexual Attractions, Partners, and Identity: A Longitudinal Investigation From Adolescence Through Young Adulthood Using a U.S. Representative Sample. *The Journal of Sex Research*, 7(56), 811-826. <https://doi.org/10.1080/00224499.2019.1577351>
- Kirby, T. A., Merritt, S. K., Baillie, S., Malahy, L. W., & Kaiser, C. R. (2020). Combating Bisexual Erasure: The Correspondence of Implicit and Explicit Sexual Identity. *Social Psychological and Personality Science*. <https://doi.org/10.1177/1948550620980916>
- Kulik, L. (2018). Explaining Egalitarianism in Gender-Role Attitudes: The Impact of Sex, Sexual Orientation, and Background Variables. *Asian Women*, 34(2), 61-87. <https://doi.org/10.14431/aw.2018.06.34.2.61>
- Reuter, T. R., Newcomb, M. E., Whitton, S. W., & Mustanski, B. (2017). Intimate partner violence victimization in LGBT young adults: Demographic differences and associations with health behaviors. *Psychology of Violence*, 7(1), 101–109. <https://doi.org/10.1037/vio0000031>
- Rogers, M. L., Hom, M. A., Janakiraman, R., & Joiner, T. E. (2021). Examination of minority stress pathways to suicidal ideation among sexual minority adults: The moderating role of LGBT community connectedness. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*, 8(1), 38–47. <https://doi.org/10.1037/sgd0000409>
- Rothman, E. F., Exner, D., & Baughman, A. L. (2011). The Prevalence of Sexual Assault Against People Who Identify as Gay, Lesbian, or Bisexual in the United States: A Systematic Review. *Trauma, Violence, & Abuse*, 12(2), 55–66. doi:10.1177/1524838010390707
- Rose, S. (2000). *Lesbian Partner Violence Fact Sheet*. National Violence Against Women Prevention Research Center. University of Missouri. <https://mainweb-v.musc.edu/vawprevention/lesbianrx/factsheet.shtml>
- Salter, M., Robinson, K., Ullman, J., Denson, N., Oveden, G., Noonan, K., Bansel, P., & Huppatz, K. (2020). Gay, Bisexual, and Queer Men’s Attitudes and Understandings of

Intimate Partner Violence and Sexual Assault. *Journal of Interpersonal Violence*.
<https://doi.org/10.1177/0886260519898433>

Schwartz, A., Yarbrough, E., & McIntosh, C. A. (2020). Sex and Relationship Issues in Work With the LGBTQ Community. *Focus*, 18(3), 277-284. doi: 10.1176/appi.focus.20200014

Shechory, M., & Ziv, R. (2007). Relationships between Gender Role Attitudes, Role Division, and Perception of Equity among Heterosexual, Gay and Lesbian Couples. *Sex Roles*, 56(9-10), 629–638. doi:10.1007/s11199-007-9207-3

Shtarkshall, R., Kontula, O., Lottes, I. S., Aavik, T., & Baras, M. (2015). Are They Guilty Because of Their Gender? *International Journal of Criminology and Sociology*, 4, 36-46.

Stoll, L. C., Lilley, T. G., & Pinter, K. (2016). Gender-Blind Sexism and Rape Myth Acceptance. *Violence Against Women*, 23(1), 28–45. doi:10.1177/1077801216636239

Studzińska, A. (2015). *Gender Differences in Perception of Sexual Harassment*. (Avaldamata doktoridissertatsioon). Psühholoogia, Université Toulouse le Mirail.

Waldo, C. R., Berdahl, J. L., & Fitzgerald, L. F. (1998). Are men sexually harassed? If so, by whom? *Law and Human Behavior*, 22(1), 59–79. doi:10.1023/a:1025776705629

Walters, M. L., & Lippy, C. (2016). Intimate Partner Violence in LGBT Communities. *The Wiley Handbook on the Psychology of Violence*, 695–714. doi:10.1002/9781118303092.ch36

Woods, J. B. (2018). LGBT Identity and Crime. *California Law Review*.
<https://williamsinstitute.law.ucla.edu/wp-content/uploads/LGBT-Identity-and-Crime.pdf>

Käesolevaga kinnitan, et olen korrektselt viidanud kõigile oma töös kasutatud teiste autorite poolt loodud kirjalikele töödele, lausetele, mõtetele, ideedele või andmetele. Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

Linda Janter